

АРМІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ —

збройні сили України періоду боротьби за відновлення національної державності 1917–21. Підвалини Армії УНР були закладені 1917 після краху рос. царизму за умов бурхл. зростання нац.-визв. руху в Україні. Ідея відновлення її державності здобула підтримку серед солдатів-українців рос. імперської армії. На поч. 1917 із 6 млн 798 тис. особового складу діючої армії і 2 млн 260 тис., які перебували у запас. частинах, українці становили 3,5 млн. Однак, виходячи з концепції автоном. статусу України у складі Росії та перебуваючи під впливом пацифістських настроїв, ЦР вважала, що регулярні ЗС їй не потрібні: їх має замінити нар. ополчення (нар. міліція). Лише радикально налаштовані самостійниц. кола, речником яких виступав *М. Міхновський*, одразу висунули вимогу повної держ. незалежності України й рішуче виступили за організацію боєздатної регуляр. укр. армії. З їхньої ініціативи 22 і 25 березня 1917 у Києві створ. Організац. комітет з формування Укр. війська і Укр. військ. клуб ім. гетьмана П. Полуботка. Появу цих організацій та їхню діяльність серед солдатів-українців рос. армії можна вважати першим кроком у створенні майбутньої Армії УНР. Навесні 1917 нац.-визв. боротьба охопила широкі верстви солдатів-українців і оформилася у т. зв. українізацію, тобто військ. рух за виділення із рос. армії українських за нац. складом частин і переведення їх на території України. У квітні виникла перша така частина — 1-й козацький полк ім. гетьмана Б. Хмельницького (3,5 тис. бійців). Важл. роль у закладанні підвалин Армії УНР зробили Перший (18–21 травня) та Другий (18–23 червня) всеукр. військ. з'їзди. Тут були створ. вищі військ. установи — Укр. генеральний військ. комітет (УГВК) на чолі з *С. Петлюрою* та Всеукр. Рада військ. депутатів, а також висунуто вимогу «націоналізації армії на національно-територіальному принципі». Задля стабілізації ситуації на фронті рос. командування вирішило скористатися дисциплінованими українізов. частинами й у липні 1917 дало офіц. дозвіл на українізацію окремих корпусів. Найуспішніше була проведена українізація 34-го армій. корпусу під командуванням генерала *П. Скоропадського*. Він був перейм. у 1-й Укр. і вже восени нараховував 40 тис. осіб. Загалом чисельність особового складу частин, у яких була завершена українізація, становила бл. 440 тис., із них 240 тис. дислокувалося в Україні. Після проголошення 20 листопада 1917 УНР укр. уряд підпорядкував собі розташовані на території України армій. командні структури рос. армії, Пд.-Зх. та Румун. фронти об'єднав у єдиний Український. У листопаді було створ. Ген. штаб на чолі з генералом *Б. Бобровським*. До складу уряду УНР — Ген. Секретаріату

— увійшов Ген. секретаріат з військ. справ під керівництвом *С. Петлюри*, що виконував функції військ. мін-ва. Тоді ж заснов. укр. військ. навч. заклади для підготовки молодих офіцерів. У грудні формуються й перші суто українські, (а не українізовані) регулярні частини — Курінь Січових стрільців, Гайдамацький кіш Слобідської України, 1-й Республіканський полк. 30 грудня *С. Петлюра* затвердив статут Армії УНР. Через непослідовну військ. політику ЦР, її недовіру до кадр. офіцерів наприкінці 1917 українізов. частини стали стихійно самодемобілізуватися. Однією з причин було і бажання вчорашніх селян, які складали більшість війська, повернутися до мирної праці, взяти участь у розподілі землі.

17 грудня 1917 більшов. Росія розв'язала агресію проти УНР. 16 січня 1918 ЦР ухвалила тимчас. «Закон про утворення Українського Народного Війська», який передбачав провести набір інструкторів, тобто військ. фахівців, які б проводили вишкіл поклик. до служби в армію призовників. Після майже десятиден. оборони Києва від більшов. військ 8 лютого 1918 регулярні частини Армії УНР разом із загонами міліцій. типу — Вільного козацтва відступили на Волинь. Тут їх реорганізовано в Окремий Запорізь. загін під командою генерала *К. Прісовського* (3 тис. осіб). Під кін. березня 1918 Армія УНР зросла до 15 тис. бійців (1-а Запорізь. дивізія — 12 тис. і полк Січових стрільців — 3 тис.). Значну допомогу в її формуванні надав Союз Визволення України. Його стараннями із військовополонених-українців, що перебували у таборах Німеччини і Австро-Угорщини протягом лютого–квітня 1918 було сформовано дві дивізії — «Синьожупанників» (1200 бійців) і «Сірожупанників» (4 тис. бійців). У квітні Армія УНР нараховувала 40 тис. багнетів, 1500 кінноти, 20 тис. особового складу гарнізонів — разом 56 тис. осіб. Розпочалося формування кадрів восьми територ. піхотних корпусів і окремої дивізії для Таврії. Однак подальша її розбудова була перервана держ. переворотом 29 квітня 1918, внаслідок якого в Україні встановився режим гетьмана *П. Скоропадського*. Елітарні частини Армії УНР — дивізія «Синьожупанників» і полк Січових стрільців — були роззброєні. Нім.-австр. військ. присутність в Україні, підставою якої став укладений 9 лютого 1918 урядом УНР з країнами Четверного союзу Берестей. мирний договір, не дала змоги гетьману розбудувати нац. ЗС. Напередодні антигетьман. повстання у листопаді 1918 їхня заг. чисельність становила 60 тис. осіб. 14 листопада 1918 розпочалося антигетьман. повстання, яким керувала Директорія, що проголосила відновлення УНР. Основою відновленої Армії УНР стали Окремий загін Січових стрільців, що згодом розгорнувся

в Осадний корпус, частини Запорізьк. корпусу і Сердюцької дивізії гетьман. армії, які перейшли на бік повсталих. Після здобуття Директорією 14 грудня Києва 300-тисячне повстан. військо почало стихійно демобілізуватися. Зруйнов. під час повстання військ. апарат не зміг упоратися із завданням перетворення іррегуляр. частин у повноцінні бойові одиниці. Тим часом стратег. становище УНР на зламі 1918–19 було критичним: країна опинилася у кільці фронтів. Їй загрожували рос. більшовики, Добровольча армія А. Денікіна, поляки, війська Антанти. У серед. грудня було проведено реорганізацію вищих армій. установа: створено Оперативний штаб, запроваджено посаду Гол. Отамана. Ним став С. Петлюра. Наприкінці місяця Оператив. штаб переформовано у Генеральний. У лютому 1919 його функції перейняв Штаб Дієвої армії, оскільки з втратою Києва бойові дії набули маневреного характеру. На поч. січня 1919 Армія УНР в оператив. плані поділялася на чотири армій. групи, що мали діяти на окремих фронтах: Лівобережну, Правобережну, Південну і Дністрянську. В результаті запеклих боїв Армія УНР у квітні 1919 утримувала лише частину Волині та Пн. Поділля. Фактично вона розпалася на окремі загони, позбавлені централіз. кер-ва. Тому командування провело її реорганізацію: анархізов. частини роззброєно, а дрібні зведено в 11 дивізій, у кожній по три полки піхоти, полку артилерії і кінній сотні. Бойовий склад Армії УНР не перевищував 15 тис. осіб. На її озброєнні було 350–380 кулеметів, 120 гармат. До серед. червня Армія УНР оволоділа пд.-зх. Поділлям разом з Кам'янцем-Подільським. На підготовл. плацдарм 16–17 липня відступила УГА. Об'єднані армії розпочали похід на Київ, який здобули 30 серпня. Армія УНР тоді налічувала 35 тис. бійців. Після запеклих вересн. боїв з рад. та Добровол. арміями Армія УНР, позбавл. тилу, змогла утримувати лише невеличкий плацдарм навколо Кам'янця-Подільського — «чотирикутник смерті», оточ. більшовиками, денікінцями і поляками.

Спроби уряду УНР добитися доставки з-за кордону озброєння та медикаментів для війська наштовхнулися на різкий спротив Антанти, що підтримувала денікінців і поляків. Підписання 6 листопада командувачем УГА генералом *М. Тарнавським* перемир'я з Добровол. армією змусило Армію УНР залишити 16 листопада Кам'янець-Подільський. На поч. грудня її частини зосередилися на Волині в р-ні Любара — Чорторії. Зваживши на неможливість продовжувати регулярну фронт. боротьбу, її командування вирішило розпочати партизан. дії. Частина відділів перейшла на територію, окупов. поляками, де була інтернована, інші 6 грудня під проводом генерала *М. Омеляновича-Павленка* вирушили на схід тилами денікін. і більшов. військ. Це був *Перший зимовий похід Армії УНР*, що тривав до 6 травня 1920. У складі армії налічувалося 2680 бійців. На підставі Варшав. договору між С. Петлюрою і Ю. Пілсудським від 21 квітня 1920 розпочався спільний

укр.- польс. похід проти більшовиків. Армія УНР на той час нараховувала 12 тис. піхотинців, 900 кавалеристів, які обслуговували 28 гармат. 7 травня від більшовиків звільнено Київ. Армія УНР, до якої приєдналися війська, що перебували у зимовому поході, була реорганізована (6 дивізій) і після проведення частк. мобілізації зросла до 23 тис. осіб. 12 жовтня 1920 Польща, підписавши з Рад. Росією перемир'я, залишила укр. союзника непризвозяще. 40-тисячна Армія УНР ще більше місяця продовжувала боротьбу з ворогом. 21 листопада вона була цілком витіснена його переважаючими силами за р. Збруч, інтернована поляками, розіслана по військ. таборах, де ще до квітня 1924 зберігала свою організац. структуру. 23 лютого 1921 за наказом С. Петлюри був організов. Укр. партизан.-повстан. штаб, який очолив генерал *Ю. Тютюнник*. З метою викликати в Україні антибільшов. повстання штаб у листопаді 1921 організував на її території зброя. рейд, у якому взяло участь 1500 добровольців з інтернов. воїнів. Він відомий як *Другий зимовий похід Армії УНР*. Рейд закінчився невдало. 537 бійців pobl. м. Базар на Житомирщині взяті в полон дивізією *Г. Котовського*, з них 359 були розстріляні. Решта учасників походу прорвалася на тер. Польщі і знову була відправл. до таборів інтернованих. Це був остан. збройний виступ Армії УНР проти рос. окупації України.

Рекомендована література

1. Байков Л. Л. Підготовка народу та війська до захисту Батьківщини. К., 1918;
2. Петрів В. Споми́ни з часів української революції. 1917–1921. Т. 1. К., 1927;
3. Його ж. До історії формування війська на Україні під час революції // ЛНВ. 1928. Ч. 4;
4. Стефанів З. Українські збройні сили у 1917–1921. Коломия, 1934;
5. Історія українського війська. Л., 1936;
6. Вінніпег, 1953;
7. Удовиченко О. І. Україна у війні за державність. Вінніпег, 1954;
8. К., 1995;
9. Мірчук П. Від другого до четвертого Універсалу. Торонто, 1955;
10. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність. Мюнхен, 1958;
11. Кедровський В. Українізація в російській армії // УІ. 1967. Ч. 3–4;
12. Удовиченко О. Третя Залізна дивізія. Нью-Йорк, 1971;
13. Український прапор над Чорним морем // Пам'ятна книга: П'ятдесятліття союзу бувших укр. вояків в Канаді. Гамільтон, 1987;
14. Василевський П. Чорноморський флот під українськими національними прапорами в 1917–1918

- роках // Дзвін. 1990. № 11;
15. Дещинський Л. Є. Збройні Сили УНР доби Центральної Ради. Л., 1991;
16. Історія Січових стрільців: Воєнно-істор. нарис. К., 1992;
17. Савчук Б. Збройні сили України: етапи вічного походу. Рівне, 1992;
18. Солдатенко В. Ф. Центральна Рада та українізація армії // УІЖ. 1992. № 6;
19. Його ж. Запровадження автономії України і збройні сили республіки // Там само. 1992. № 7–8;
20. Головченко В. В., Онищенко Н. М. Українська народна армія за часів Центральної Ради // Трибуна. 1993. № 6;
21. Задунайский В. В. Некоторые аспекты строительства армии УНР периода Центральной Рады // Летопись Донбасса: Краеведч. сб. Вып. 2. Д., 1994;
22. Історія Українського Війська: У 3 т. Т. 1–2. К., 1994–95;
23. Тинченко Я. Ю. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. Ч. 1: Біогр.-довідк. К., 1995;
24. Сідак В. С. Повстансько-Партизанський Штаб Державного Центру УНР в еміграції (1921 р.). К., 1995;
25. Верига В. Листопадовий рейд. К., 1995;
26. Історія українського війська, 1917–1995. Л., 1996;
27. Якимович В. Збройні Сили України. Л., 1996;
28. Тинченко Я. Перша українсько-більшовицька війна (груд. 1917 – берез. 1918). К.; Л., 1996;
29. Голубко В. Армія Української Народної Республіки 1917–1918: Утворення та боротьба за державу. Л., 1997;
30. Срібняк І. В. Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі і Румунії (1921–1924 рр.). К., 1997;
31. Гаврилюк Г. І. Добровольчі формування у військовій політиці УНР (січ. – квіт. 1918 р.) // Вісн. Харків. університету. 1998. № 401: Історія України, вип. 2;
32. Срібняк І. В. Полонені-українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920). К., 1999.

В. Є. Голубко

Бібліографічний опис:

Армія Української Народної Республіки / В. Є. Голубко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43271>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).